

Κωνσταντίνος Μάντης

Ερμηνευτικά σχόλια

§50-56

Η περιγραφή της παρωδίας της δίκης του Θηραμένη είναι πολύ χαρακτηριστική για την κρίση που περνούσε ο Ελληνικός κόσμος στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. Η κρίση δεν ήταν μόνο πολιτική: εδώ φαίνεται ολοκάθαρα πώς αμφισβητούνται και πόσο ωμά παραβιάζονται η αντίληψη που είχαν οι Έλληνες για το Νόμο καθώς και η αντίληψη για την ευσέβεια.

§50 καὶ ἐπιστῆναι ... ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις

Δεν έφτανε η φανερή ψηφοφορία που είχαν επιβάλει οι Τριάκοντα στους βουλευτές/δικαστές· για να επηρεάσει την ελεύθερη βούλησή τους, ο Κριτίας χρησιμοποιεί ωμή τρομοκρατία με τους νεαρούς μαχαιροφόρους που μπήκαν μέσα στο Βουλευτήριο, στάθηκαν στο κιγκλίδωμα και κρατούσαν τα

εγχειρίδια έτσι, ώστε να τα βλέπουν οι βουλευτές («φανερῶς... τῇ βουλῇ»).

§51 προστάτου ἔργον εἶναι... μὴ ἐπιτρέπη

Ο Κριτίας υποστηρίζει αδιάντροπα ότι οι δικαστές έχουν παρασυρθεί από την απολογία του Θηραμένη («ἐξαπαταωμένους») και ότι ο ίδιος, ως ηγέτης, δεν μπορεί να επιτρέψει κάτι τέτοιο. Ἀλλωστε και «οἶδε οἱ ἐφεστηκότες», οι νεαροί με τα εγχειρίδια, λένε ότι δε θα επιτρέψουν να παρασυρθούν ούτε οι δικαστές ούτε και ο Κριτίας (ἡμῖν).

ἔστι δὲ ἐν τοῖς καινοῖς νόμοις... ἐγὼ οὖν...

Οι τύραννοι δεν τηρούν ούτε τους νόμους που ψήφισαν οι ίδιοι. Καταλύεται κάθε έννοια νομιμότητας και ο νόμος γίνεται παιχνίδι ή «εγχειρίδιον» στα χέρια του ισχυρού της στιγμής. Τους απλούς πολίτες μπορούσε να τους θανατώσει

οποιοσδήποτε από τους Τριάκοντα και τα όργανά τους με την κατηγορία ότι είναι επικίνδυνοι για το καθεστώς. Ο «κατάλογος» είχε περιλάβει τρεις χιλιάδες ονόματα πολιτών μόνο, των οπαδών των ολιγαρχικών. Αν κάποιος από τους «εντός του καταλόγου» είχε κατηγορηθεί, δίκαια ή άδικα, για ανατρεπτικές ενέργειες, για να καταδικαστεί σε θάνατο έπρεπε να το αποφασίσουν οι πεντακόσιοι βουλευτές. Για τους «εκτός καταλόγου» αποφάσιζαν μόνο οι Τριάκοντα.

Η J. de Romilly γράφει για τη σχέση των αρχαίων Ελλήνων με τον νόμο: «Οι Έλληνες, εραστές πάντοτε της ανεξαρτησίας, διακήρυσσαν συνεχώς με υπερηφάνεια την υπακοή τους στους νόμους. Είναι γεγονός ότι δεν αναζητούσαν με κανένα τρόπο να καθορίσουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες σε σχέση με την πόλη στην οποία ανήκαν και με την οποία είχαν

ταυτισθεί. Το μόνο που ζητούσαν ήταν να διοικείται η πόλη αυτή από έναν δικό της κανόνα και όχι έναν άνθρωπο. Έτσι ο νόμος υπήρξε το στήριγμα και η εγγύηση όλης της πολιτικής τους ζωής. Και τον χρησιμοποιούσαν ως μέσον για να αντιτάσσονται τόσο στην αναρχία της πρωτόγονης ζωής όσο και στην υποταγή των λαών που, σαν τους Πέρσες, υπόκεινταν στην αυθαιρεσία ενός ηγεμόνα». (Ο Νόμος στην ελληνική σκέψη, σελ. 15).

§52

**... ὁ Θηραμένης ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν
ἐστίαν... ἱκετεύω...**

Είναι πασίγνωστος και από την ιστορία και από τη λογοτεχνία (κυρίως από την τραγωδία) ο σεβασμός για τους «ικέτες», που έχουν καταφύγει σε κάποιο βωμό ή ιερό. Η παραβίαση του ασύλου θεωρείται μεγάλη ασέβεια που μολύνει ολόκληρη την κοινότητα. Η τήρηση των θεσμών της ευσέβειας «αποτελούσε σε κάθε περίπτωση

πολιτικό καθήκον». Οι σχέσεις της θρησκευτικής και της πολιτικής ζωής φαίνονται αν ρίξει κανείς μια ματιά στην Αγορά των Αθηνών τα δημόσια κτήρια της αθηναϊκής δημοκρατίας είναι διάσπαρτα στο χώρο της αγοράς, ανάμεσα στα ιερά και στους βωμούς των θεών (Βλ. σχέδιο).

**§53 ὑμῶν μέντοι θαυμάζω,
εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς**

Ο Θηραμένης προειδοποιεί τους Βουλευτές ότι αν μείνουν απαθείς σε τόσο ωμή καταπάτηση και του νόμου και του ασύλου, σίγουρα κάποιοι απ' αυτούς θα έχουν την ίδια τύχη μ' αυτόν. Εύκολα θα μπορούσε να εξαλειφθεί το όνομα οποιουδήποτε από τον κατάλογο των «τρισχιλίων» και να θανατωθεί με εντολή των τριάκοντα, χωρίς την πολυτέλεια έστω και της «στημένης» δίκης. Γι' αυτό ο Θηραμένης «απορεί που δεν βοηθάνε (οι δικαστές) τον ίδιο τον εαυτό τους».

οἱ ἔνδεκα

Αξιωματοῦχοι, ἓνας ἀπὸ κάθε φυλή
μαζί με τον γραμματέα, προϊστάμενοι
του «δεσμωτηρίου», αρμόδιοι για τις
θανατικές εκτελέσεις

§55 εἶλκε ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ Σάτυρος

...

Ο Θηραμένης εἶχε πιαστεί ἀπὸ τον
βωμό και ο Σάτυρος και οι υπηρέτες
των τριάκοντα τον ἔσερναν, τον
τράβαγαν για να τον απομακρύνουν.

§56 ... ὅτι οἰμώξειτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν

Ἐπειδὴ φώναζε ο Θηραμένης,
καταγγέλοντας την παρανομία και την
ασέβεια των διωκτῶν του, μέσα στην
αγορά, ο Σάτυρος τον απείλησε ὅτι θα
τον χτυπήσει («αν δεν σωπάσεις, θα
κλάψεις»), ενώ τον ἔσερνε για
εκτέλεση. Η απάντηση του Θηραμένη
στον Σάτυρο και η τελευταία του
φράση «Κριτὶα τῷ καλῷ» δείχνουν το
«παιγνιώδες» του χαρακτήρα του. Ο

«παιγνιώδης» χαρακτήρας των Αθηναίων, το χιούμορ, το έξυπνο ευφυολόγημα, σφράγισαν πολλά από τα δημιουργήματα του πολιτισμού τους και πιο πολύ το θέατρο: στο σατυρικό δράμα παρουσιαζόταν η φαιδρή όψη του μύθου των τραγωδιών που είχαν προηγηθεί στην παράσταση· στην κωμωδία του 5ου αι. π.Χ. κυριαρχούσε η ειρωνεία, ο σαρκασμός, η κριτική για τα πάντα, για πρόσωπα και γεγονότα της πολιτικής και της πνευματικής ζωής. Το «παιγνιώδες» πνεύμα είναι χαρακτηριστικό και στους πλατωνικούς διαλόγους.

§56 τὸ κώνειον

Παχύρρευστη ουσία με χαρακτηριστική δυσάρεστη οσμή από τα φύλλα και τους βλαστούς του φυτού κώνειον. Η αλκαλοειδής ουσία κωνεΐνη έχει έντονη τοξικότητα και απορροφάται γρήγορα από τους βλεννογόνους· επιφέρει παράλυση των κέντρων του προμήκους μυελού

και των κέντρων κίνησης και προκαλεί σχετικά ανώδυνο θάνατο από ασφυξία.

ὁ κότταβος

Ήταν νεανικό παιχνίδι στα συμπόσια· οι παίχτες σημάδευαν απο μακριά μια λεκάνη και πετούσαν μέσα το κρασί που είχε απομείνει στο ποτήρι τους, προσπαθώντας να μη χυθούν σταγόνες έξω από τη λεκάνη και προφέροντας το όνομα αγαπημένου προσώπου. Αν δεν έπεφταν έξω από τη λεκάνη σταγόνες, ήταν καλό σημάδι για τις ερωτικές σχέσεις του παίχτη με το πρόσωπο, του οποίου το όνομα είχε αναφέρει.

Το χιούμορ του Θηραμένη αποκτά την πραγματική του διάσταση αν συσχετισθεί με το γεγονός ότι ο Κριτίας είχε συνθέσει στίχους για τον Κότταβο. Με τα σημερινά δεδομένα η φράση του Θηραμένη και η τελευταία κίνησή του προτού πεθάνει, έχει το νόημα: «και στα δικά σου» (για τον Κριτία).

Ερωτήσεις – Ασκήσεις

1. Ποια ήταν η αρχική αντίδραση της Βουλής σε όσα είπε ο Θηραμένης; Ποια αλλαγή στάσης παρατηρείτε;

**α) μετά την παρέμβαση του Κριτία,
β) μετά τα τελευταία λόγια του Θηραμένη;**

Μόλις ο Θηραμένης ολοκλήρωσε την απολογία του έγινε εμφανές πως είχε κατορθώσει να πείσει τους Βουλευτές για την αθωότητά του και να τους επηρεάσει συναισθηματικά. Έδειχναν, άλλωστε, με τις επιδοκimasίες τους πως ήταν πρόθυμοι να τον απαλλάξουν από τις κατηγορίες. Η μετριοπάθεια του Θηραμένη, όπως κι η εύλογη αντίδρασή του απέναντι στις ακρότητες των Τριάκοντα, είχαν σημαντική απήχηση στα μέλη της Βουλής, γεγονός που προκάλεσε την άμεση και ωμή παρέμβαση του Κριτία.

α) Η επιλογή του Κριτία να παρατάξει τους οπλισμένους με μαχαίρια άνδρες

μπροστά στα κιγκλιδώματα που χώριζαν τις θέσεις των βουλευτών από τον χώρο του ακροατηρίου, υπήρξε καθοριστική για τη δραστική αλλαγή στη στάση της Βουλής. Έτσι, η αυταρχική και παράνομη απόφασή του να διαγράψει τον Θηραμένη από τον κατάλογο των Τριών Χιλιάδων και να τον καταδικάσει σε θάνατο, έγινε δεκτή με προφανή αδράνεια από τη μεριά των Βουλευτών. Η τακτική της τρομοκρατίας απέδωσε τα αναμενόμενα, εφόσον εκείνοι είχαν αντιληφθεί πως αν αντιδρούσαν θα είχαν την ίδια τύχη με τον Θηραμένη.

β) Έτσι, ακόμη κι όταν ο Θηραμένης τους επισήμανε πως όφειλαν να προστατεύσουν τον εαυτό τους απέναντι στην ακραία αυταρχικότητα του Κριτία και να μην του επιτρέψουν το δικαίωμα στην ασυδοσία, εκείνοι γνώριζαν πως ήταν πια αργά για οποιαδήποτε αντίδραση. Οι ένοπλοι άνδρες του Κριτία και το σαφές μήνυμά του πως δεν είχαν κανένα

περιθώριο ν' αμφισβητήσουν την εξουσία του, ήταν αρκετά για να τους προκαλέσουν τρόμο. Ήξεραν, άλλωστε, πως οι οπλισμένοι άνδρες του Κριτία είχαν τον ίδιο φανατισμό και την ίδια σκληρότητα με τον αδιάντροπο Σάτυρο, ο οποίος με απόλυτη ασέβεια τραβούσε τον Θηραμένη από τον βωμό, όπου είχε προσπέσει Ικέτης.

2. Γιατί η σύλληψη του Θηραμένη μέσα στο δικαστήριο ήταν και ανόσια, και άδικη;

Το ανόσιο της σύλληψης του Θηραμένη μέσα στο δικαστήριο έγκειται στο γεγονός ότι εκείνος είχε καταφύγει Ικέτης στον βωμό της Εστίας. Η παραβίαση του ιερού αυτού ασύλου αποτελούσε μεγάλη ασέβεια που μόλυνε ολόκληρη την κοινότητα. Ενώ, η τήρηση των θεσμών της ευσέβειας «αποτελούσε σε κάθε περίπτωση πολιτικό καθήκον».

Το άδικο της σύλληψης του Θηραμένη προκύπτει από τις ποικίλες παρεμβάσεις του Κριτία προκειμένου να εξαναγκάσει τους Βουλευτές να τον καταδικάσουν. Κατ' αρχάς, όπως επισημαίνεται στα ερμηνευτικά σχόλια του βιβλίου, οι Τριάκοντα είχαν επιβάλει φανερή ψηφοφορία στους βουλευτές, για να επηρεάσουν την ελεύθερη βούλησή τους. Ακολούθως, ο Κριτίας με διάθεση εμφανούς αυταρχισμού παρατάσσει ένοπλους άνδρες στο κιγκλίδωμα του Βουλευτηρίου, ώστε να γίνει αντιληπτό από τους Βουλευτές πως δεν πρόκειται να τους επιτρέψει κανένα περιθώριο αμφισβήτησης της δικής του κυριαρχίας. Τρομοκρατεί τους Βουλευτές και προχωρά, μάλιστα, σε μια εντελώς αυθαίρετη ενέργεια, όταν ανακοινώνει τη διαγραφή του Θηραμένη από τον κατάλογο των Τριών Χιλιάδων, παραβιάζοντας έναν νόμο που είχαν ψηφίσει οι ίδιοι οι Τριάκοντα. Κατ' αυτό τον τρόπο η

σύλληψη του Θηραμένη γίνεται όχι σύμφωνα με κάποια σύννομη απόφαση της Βουλής, αλλά λόγω της προειλημμένης απόφασης του Κριτία, ο οποίος δεν διστάζει να αψηφήσει κάθε αίσθηση δικαίου προκειμένου να επιβάλει τη θέλησή του.

3. Πώς χαρακτηρίζετε τον Κριτία από τις πράξεις του και τα λόγια του;

Ο Κριτίας είναι ένας ακραία αυταρχικός πολιτικός, χωρίς κανένα ίχνος ανθρωπιάς, εφόσον δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει κάθε διαθέσιμο μέσο προκειμένου να πετύχει τη θανάτωση του Θηραμένη. Λειτουργεί με ψυχρό υπολογισμό, εφόσον, αν κι έχει παραπέμψει την υπόθεση του Θηραμένη στη Βουλή, γνωρίζει πως είναι πιθανή η αθώωσή του, γι' αυτό και φροντίζει να έχει στη διάθεσή του ένοπλους άνδρες για να εκφοβίσει τους βουλευτές και να επιβάλει τη θέλησή του. Ξέρει πως η κατηγορία

κατά του Θηραμένη είναι επί της ουσίας ανυπόστατη, αφού ο μόνος λόγος για τον οποίο δικάζεται είναι γιατί τόλμησε να αντιταχθεί στις βίαιες διαθέσεις του. Θεωρεί, επομένως, αναγκαίο το να ακολουθήσει τακτική τρομοκράτησης για να πετύχει αυτό που θέλει.

Με προφανή υποκρισία δηλώνει στους βουλευτές πως ως σωστός ηγέτης οφείλει να τους προφυλάξει από το ενδεχόμενο να εξαπατηθούν κι αφού τους υπενθυμίζει πως οι ένοπλοι άνδρες που παρίστανται στο χώρο του ακροατηρίου δεν θα δεχτούν την αθώωση του Θηραμένη, προχωρά σε μια ξεκάθαρη αδικία, δηλωτική τόσο του αυταρχισμού του, όσο και του μίσους που τρέφει για τον Θηραμένη, διαγράφοντάς τον από τον κατάλογο των Τριών Χιλιάδων, έστω κι αν αυτό αντιβαίνει τους νόμους που είχαν θεσπίσει οι ίδιοι οι Τριάκοντα. Αποδεικνύει, έτσι, πως αδιαφορεί πλήρως για οποιαδήποτε έννοια

δικαίου, είτε ανθρώπινου, είτε θεϊκού, αφού όχι μόνο καταδικάζει παράνομα τον Θηραμένη σε θάνατο, αλλά δεν σέβεται μήτε καν το γεγονός πως εκείνος έχει προσπέσει ικέτης στον βωμό.

Με παραπλανητική διάθεση τονίζει πως η απόφαση για τη διαγραφή του Θηραμένη γίνεται με την συγκατάθεση όλων των Τριάκοντα, ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί δική του πρωτοβουλία. Επιχειρεί, κατ' αυτό τον τρόπο, να δεσμεύσει και τους άλλους Τυράννους στο να αποδεχτούν και να στηρίξουν τη δική του θέληση. Πρόκειται, άρα, για έναν εξαιρετικά εγωκεντρικό και αδίστακτο άνθρωπο, ο οποίος είναι αποφασισμένος να κάνει οτιδήποτε θέλει εκείνος, αδιαφορώντας πλήρως για τις απόψεις των άλλων.

4. Με ποια επιχειρήματα προσπαθεί ο Θηραμένης να υπερασπιστεί τον εαυτό του; Ποιο ήταν το τελευταίο όπλο της «υπερασπιστικής γραμμής» του Θηραμένη;

Ο Θηραμένης στην προσπάθειά του να υπερασπιστεί τον εαυτό του ζητά από τους βουλευτές να γίνει σεβαστός ο νόμος κι ως εκ τούτου να μην επιτρέπεται στον Κριτία να διαγράψει από τον κατάλογο των Τριών Χιλιάδων, όποιον επιθυμεί. Ως πρώτο επιχείρημα, επομένως, ο Θηραμένης αξιοποιεί το αίτημα να κριθεί σύμφωνα με τον νόμο που ψήφισαν οι Τριάκοντα, κι όχι με βάση τις αυθαίρετες επιθυμίες του Κριτία. Ακολούθως, ο Θηραμένης, έχοντας επίγνωση πως το γεγονός της ικεσίας στον βωμό της Βουλής δεν θα σταθεί εμπόδιο στα δολοφονικά σχέδια του Κριτία, επισημαίνει πως οι Βουλευτές οφείλουν να διαπιστώσουν και να αντιληφθούν ότι οι Τριάκοντα όχι μόνο

δεν σέβονται τους συνανθρώπους του, αλλά πολύ περισσότερο δεν σέβονται μήτε τους ίδιους τους θεούς. Υπ' αυτή την έννοια η επιλογή του να προσπέσει ικέτης στον βωμό επιτρέπει να διαφανεί ο δεσποτισμός κι η ασέβεια των Τριάκοντα.

Στη συνέχεια ο Θηραμένης χρησιμοποιεί το ισχυρότερο επιχείρημά του επισημαίνοντας στους Βουλευτές πως αν δεν βοηθήσουν εκείνον, επί της ουσίας δεν βοηθούν τον ίδιο τους τον εαυτό, εφόσον επιτρέπουν στον Κριτία να συμπεριφέρεται με πλήρη ασυδοσία. Τους τονίζει, μάλιστα, πως το δικό του όνομα δεν είναι πιο εύκολο να διαγραφεί από τον κατάλογο απ' ό,τι το όνομα οποιουδήποτε άλλου. Αν, επομένως, επιτρέψουν τώρα στον Κριτία να διαγράψει το όνομα του Θηραμένη είναι σαν να του δίνουν το ελεύθερο να διαγράψει στη συνέχεια όποιο άλλο όνομα επιθυμεί.

Όταν, τέλος, ο Θηραμένης αντιλήφθηκε πως κανείς από τη Βουλή δεν αντιδρούσε, άρχισε, καθώς τον τραβούσαν μέσα από την Αγορά, να φωνάζει δυνατά αυτό που του συνέβαινε, σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια να τραβήξει την προσοχή των πολιτών. Η έντονη αυτή μπορεί να θεωρηθεί το τελευταίο όπλο στην υπερασπιστική του γραμμή, αφού αυτό αποτέλεσε την ύστατη προσπάθειά του να ζητήσει βοήθεια και να αποφύγει τη θανάτωσή του.

5. Η καταδίκη του Θηραμένη ήταν προσχεδιασμένη.

Ποια σημεία του κειμένου αποκαλύπτουν τη σκευωρία;

Αν η δίκη του Θηραμένη ήταν δίκαιη κι η απόφαση για την καταδίκη ή την αθώωσή του βασιζόταν πράγματι στους βουλευτές, ο Κριτίας δεν θα είχε φέρει μαζί του τους ένοπλους νεαρούς.

Η επιλογή, ωστόσο, του Κριτία να έχει εκ των προτέρων καλέσει μια ομάδα ένοπλων ανδρών υποδηλώνει πως είχε ήδη ο ίδιος αποφασίσει την καταδίκη του Θηραμένη. Έτσι, μόλις διαπίστωσε πως η αρχική αντίδραση των βουλευτών ήταν ευνοϊκή για τον Θηραμένη φρόντισε να τοποθετήσει τους ένοπλους άντρες στο κατάλληλο σημείο, ώστε οι βουλευτές να αντιληφθούν και να αποδεχτούν πως δεν υπήρχε περίπτωση να αποδεχτεί ο Κριτίας οποιαδήποτε αντίδραση στα σχέδιά του. Όταν, επομένως, ο Κριτίας ανακοίνωσε στους βουλευτές την αυθαίρετη καταδίκη του Θηραμένη, εκείνοι κατάλαβαν πως δεν είχαν τη δυνατότητα να αντιταχθούν, εφόσον κινδύνευε πια κι η δική τους ζωή.

6. προσελθών καὶ διαλεχθείς τι τοῖς τριάκοντα ἐξῆλθε...: Τι, κατά τη γνώμη σας, συζήτησε ο Κριτίας με τους άλλους της ομάδας των

Τριάκοντα; Να τεκμηριώσετε την άποψή σας με βάση το κείμενο.

Οι θετικές επιδοκιμασίες των βουλευτών, μόλις ο Θηραμένης ολοκλήρωσε την απολογία του, αποτέλεσαν για τον Κριτία σαφή ένδειξη πως ο αντίπαλός του επρόκειτο να γλιτώσει την καταδίκη, αν η απόφαση αφηνόταν στα μέλη της Βουλής. Το γεγονός, άλλωστε, ότι ο Κριτίας είχε φροντίσει να υπάρχουν οπλισμένοι νεαροί στον χώρο του Βουλευτηρίου, φανερώνει πως ήταν προετοιμασμένος για το ενδεχόμενο αυτό. Έτσι, η συνομιλία του με τα άλλα μέλη της ομάδας των Τριάκοντα αφορούσε προφανώς την ανάγκη να αποτραπεί η διαδικασία της ψηφοφορίας και να καταστεί σαφές σε όλους πως δεν επρόκειτο να γίνει αποδεκτή μια απαλλακτική απόφαση για τον Θηραμένη. Το περιεχόμενο της συζήτησης, πάντως, αποκαλύπτεται πολύ σύντομα από τις ανακοινώσεις

του Κριτία, ο οποίος σπεύδει να δηλώσει πως η καταδίκη του Θηραμένη σε θάνατο γίνεται (συνδοκοῦν ἅπασιν ἡμῖν) με τη σύμφωνη γνώμη όλων των Τριάκοντα.

**7. οἱ δ' ἀπήγαγον τόν ἄνδρα
διὰ τῆς ἀγορᾶς μάλα
μεγάλη τῇ φωνῇ δηλοῦντα
οἷα ἔπασχε:**
**Ποια συναισθήματα νομίζετε ότι
προκαλούσε στους
παρευρισκομένους η εικόνα αυτή;**

Οι πολίτες, όπως και τα μέλη της βουλής, που έβλεπαν τη βίαιη αυτή μεταφορά του Θηραμένη και άκουγαν τις έντονες διαμαρτυρίες του για την άδικη και ανόσια καταδίκη του, θα αισθάνονταν σίγουρα φόβο απέναντι στην έκταση που λάμβανε η αυταρχικότητα και η ασυδοσία του καθεστώτος. Η επίγνωση πως ένας από τους Τριάκοντα και, μάλιστα, ο πιο μετριοπαθής από αυτούς,

καταδικάστηκε σε θάνατο με τόση ευκολία, θα προκαλούσε τρόμο στους πολίτες, εφόσον θα συνειδητοποιούσαν πως βρίσκονταν στο έλεος αδίστακτων ανθρώπων και πως θα μπορούσε ο οποιοσδήποτε να τους στερήσει τη ζωή με την απλή πρόφαση πως ήταν αντίθετοι με το καθεστώς. Η εικόνα, άλλωστε, ενός από τους Τριάκοντα να αντιμετωπίζεται με τόση αγριότητα αποτελούσε την πλέον ξεκάθαρη προειδοποίηση πως κανείς δεν ήταν πια ασφαλής, εφόσον ο Κριτίας και οι συνεργάτες του είχαν ξεπεράσει κάθε όριο κι είχαν αρχίσει να σκοτώνουν ακόμη και μέλη της δικής τους παράταξης.

8. Να αιτιολογηθεί η αντιφατική στάση της Βουλής σε δύο διαφορετικά σημεία της συνεδρίας: «εὐμενῶς ἐπιθορυβήσασα» (§50) και «ἡσυχίαν εἶχε» (§55).

Η αρχική αντίδραση των βουλευτών, όταν άκουσαν την απολογία του Θηραμένη ήταν θετική, εφόσον ήταν προφανές πως ο μετριοπαθής αυτός πολιτικός δεν είχε κάνει τίποτε το μεμπτό πέρα από το να αντιταχθεί στην ακραία συμπεριφορά του Κριτία. Η αντίδραση αυτή, ωστόσο, επήλθε όταν οι βουλευτές δεν είχαν ακόμη δει τους ένοπλους άνδρες του Κριτία κι όταν δεν είχε ακόμη γίνει αντιληπτό το πόσο αποφασισμένος ήταν εκείνος να επιβάλει τη θέλησή του. Έτσι, η ακόλουθη αδράνεια των βουλευτών απέναντι στην ξεκάθαρη αδικία που βίωνε ο Θηραμένης, δεν ήταν αποτέλεσμα αδιαφορίας ή εμπάθειας, είχε προκύψει λόγω του φόβου που είχε προκληθεί στους βουλευτές από την απειλή που είχε διατυπώσει ο Κριτίας, όταν τους ενημέρωνε πως οι ένοπλοι άνδρες που βρίσκονταν πλέον ολόγυρά τους δεν επρόκειτο να επιτρέψουν την αθώωση του Θηραμένη.